

İKTİSADÎ GELİŞME — SERMAYE İHTİYACI VE YABANCI SERMAYE

Dr. Mehmet SELİK

I — İktisadî Gelişmede Az Gelişmiş Memleketlerin Yabancı Sermayeden Faydalanmaları :

İktisadî gelişmeden maksat yekûn hasılayı ve dolayısıyla refahı arttırmaktır. Yekûn hasılanın artması müstahsil kaynakların azamî derecede istismar edilmesine bağlıdır. Bu istismar hâdisesi büyük ölçüde sermaye terakümü ile mümkün olabilir. Bu itibarla, iktisadî kalkınma bir sermaye teşekkülü prosesidir, denilebilir.

Sermaye terakümü, elde mevcut sermaye mallarının çeşit, kalite ve miktar itibarıyla her yıl sonunda bir evvelki yıla nazaran artmasıdır.

Sermaye teşekkülü için, genel olarak, başlıca iki imkân düşünülebilir (1) :

Birinci halde, câri istihlâk için mal ve hizmet istihsalinde kullanılan bazı kaynaklar sermaye malları istihsaline intikal ettirilirlir. Bu takdirde, istihlâk malları hasılası azalır, sermaye malları istihsaline artar. Sermaye malları istihsaline tahsis olunan yekûn müstahsil kaynakların nisbeti yükselir, istihlâk malları istihsaline ayrılanlarınkı küçülür. Burada kaynaklara yer değiştirilmiş olur.

İkinci halde, yekûn hasıla o şekilde arttırılır ki, burada artma tamamen sermaye mallarından tereküp eder. Bu vaziyette, artan sermaye malları, birinci halde olduğu gibi, bir kısım istihlâk malları yerine ikame edilmiş olmamakta, daha evvelki seviyesinde devam eden istihlâk malları hasılasına ilâve edilmektedir.

Birinci şekilde cemiyetin yekûn hasılasında bir artma bahis konusu olmamaktadır. Cereyan eden şey, sadece istihsalin bünyesinde sermaye malları lehine bir değişmedir. İkinci şekilde, ser-

(1) N. S. Buchanan ve H. S. Ellis, «Approaches to Economic Development», New York, 1955, s. 54.

maye malları istihsalindeki artışlar cemiyetin yekûn hasılasındaki artışı temsil ederler. Birincide fertlerin istihlâkleri azaldığı halde, ikincide bir değişikliğe uğramamaktadır. İkinci şekilde sermaye terakümü için yabancı sermayenin büyük yardımı olabilir. Geri kalmış memleketler için bu, önemli bir husustur.

Az gelişmiş memleketlerin iktisadî gelişmeleri için iki yol açıktır: Yalnız kendi kendine sahip oldukları imkânları kullanmak veya yabancı sermayeden de istifade etmek.

İktisaden az gelişmiş memleketler yabancı sermayeye müracaat etmeksizin reel sermayelerini şu üç şekilde arttırabilirler: Ziraî faaliyet sahalarında mevcut olan gizli ve mevsimlik işsizliği seferber etmek, işgücü ve diğer müstahsil kaynakları prodüktif olmayan yatırım sahalarından ve israftan başka birşey ifade etmiyen faaliyetlerden alıkoyup sermaye teşekkülüne yöneltmek suretiyle ve bir de, biraz evvel bahsettiğimiz gibi, istihlâki kısarık bu yoldan boş bırakılacak faktörleri sermaye malları istihsaline ilâve etmekle (2).

Kendikendine kalkınmaya çalışmanın dışarı borçlanmama ve yabancı sermayeye bağlanmama gibi faydaları yanında bazı esaslı mahzurlar vardır: Kalkınma çok yavaş olur, çok zaman alır. Hayat seviyesi düşüktür, daha da düşer. Fertlerin katılanacağı fedakârlık ağır olur. Her memleket herşeyi bizzat kendisi istihsal etmek yoluna gittiği takdirde dünyanın iktisadî yapısı farklı bir hal almaya başlar. Ve bu yüzden dünya müstahsil kaynaklarının israfı ihtimâli doğabilir.

Buna mukabil, yabancı yatırımlardan istifade edilmesi halinde bu mahzurlar muayyen ölçülerde ortadan kalkabilir. Gelişme sür'ati artar. Gereken fedakârlık azalır. Milletlerarası iş bölümü daha iyi gelişebilir. Yabancı sermayeden istifade edilmesi, yerli kaynaklardan istifade edilmemesi, yahut daha az istifade edilmesi mânâsına gelmemelidir. Az gelişmiş memleketler iktisadî kalkınmalarını gerçekleştirirken herşeyden evvel kendi imkânlarına güvenmelidirler. Yabancı sermaye, eğer kalkınmaya hakikaten faydalı olacak şekil ve şartlarda bulunabilirse, gelişmenin temposu ve hacmi artar ve devamlılığı sağlanabilir. Bu arada temin edilebilecek diğer birşey de kalkınma yükünün belki biraz daha hafiflemesi olabilir. Çünkü bu takdirde istihlâkten feragat, yabancı sermaye bulunmadığı haldekinden daha az zarurî sayılabilir. Aynı za-

(2) Buchanan ve Ellis, a.g.e., s. 59.

manda kalkınmanın gerektirdiği fedakârlıklara gelecek nesillerin iştirakleri sağlanmış olur.

Fakat bütün bunları söylerken yabancı sermayenin istenilen şart ve çeşitlerde kolayca bulunamadığını unutmamak gerekir. Bununla ne demek istediğimizi aşağıda biraz daha yakından açıklamaya çalışacağız.

II — Azgelişmiş Memleketler, Muvazene Halinde Büyüme İhtiyacı, Dış Ekonomilerin Kifayetsizliği ve Yabancı Sermaye :

Muvazene halinde büyüme (balanced growth) ve birbirini tamamlarlık (complementarity) bir ekonomi dahilinde bütün sektörlerin birbirine bağılılığı hâdisesi ile alâkalıdır. Çeşitli sektörlerden her biri diğerlerine piyasa yaratır; yine her sektör diğerleri tarafından kullanılan ham maddelerle istihsal faktörlerinin fiyatlarına tesir eder. Bunun içindir ki muvazene halinde bir gelişme geri kalmış memleketlerin inkişafında en arzuya şayan gelişme tarzıdır.

Muvazene halinde büyüme ekonominin kendi içinde iş bölümüne dayanarak gelişmesidir. Ekonomilerin bu şekilde büyüme-leri ekonomiler arası münasebetlerin, yâni milletlerarası ticaretin, gelişmesine yardım eder. Nurkse, muvazene halinde büyüme- nin milletlerarası ticaret için de çok faydalı olacağına kanidir (3).

Büyümekte olan bir ekonomide her sanayî, büyümesi sırasında alâkalı diğer sanayilerin gelişmesini doğru olarak takip edecek olursa, kendi istihsal şartlarını geliştirmek ve istihsalini ıslah etmek fırsatını elde eder. Her sanayiın diğerine olan faydası aralarındaki bağılılık sıkılaştıkça artar.

Muvazene halinde büyüme bir ekonomi dahilinde mevcut beşerî ve tabii kaynakların, birbirini destekler şekilde gelişecek sektörlerde optimal terkiplerde istihdamına imkân vereceği için, kalkınmanın istikrarı da daha emin bir istidat kazanır. Muvazeneli büyüme halinde ekonominin birkaç sektöre münhasır tehlikesi bertaraf edilir. Fakat bu tarz büyüme, ekonominin tabii verileri itibariyle devamlı yaşamasına fazla imkân olmıyan endüstrilerin meydana getirilmesi ve sun'î olarak ayakta tutulması mânasına da alınmamalıdır. Ekonominin mevcut ve gelecekteki çeşitli mal ve

(3) Nurkse, «The Conflict between 'Balanced Growth' and International Specialisation» Lectures on Economic Development, İst. 1958, s. 180.

hizmetlere olup talep şartlarıyla dış talebin ve bunlar yanında istihsal imkânlarının realist bir bilgisine sahip olmak gerekir. Bu türlü bir bilgiye dayanan bir gelişme ancak muvazeneli olabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, muvazene halinde büyümede tesadüf kadar zorlamaya da yer olmamalıdır. Zira, her ikisi de kaynakların israfına yol açar ve gelişmeyi zorlaştırır.

Muvazene halinde gelişen bir ekonomide, bir başka ifade ile, birbirine bağlı değişik endüstrilerden meydana gelen bir sistem içinde «dış ekonomiler» kendilerini gösterir. Dış ekonomiler, görüş açısının bütün endüstrilerden yalnız bir endüstriye intikali bir tarafa, esas itibarıyla aynı vakıalarla alâkalıdır. Bunlardan bir kısmı, büyümekte olan bir endüstri dahilinde bir teşebbüsün istifade edeceği tam Marshall tipi dış ekonomilerdir. Diğer tip dış ekonomiler ise, başka endüstrilerin büyümesi neticesinde bu endüstrinin faydalanacağı dış ekonomilerdir. Gerçekten bir fabrika veya endüstri halihazırda bütün iç ekonomilere erişmiş olsa bile (sabit sermayesini veya sabit istihsal faktörlerini tam olarak istismar etmekte olması), bu endüstri veya fabrikanın büyümesi diğer alâkalı ve yardımcı endüstrileri mahsullerini ıslah etmeğe sevkedeceği gibi daha müsait istihsal masraflarına ulaşmalarına imkân hazırlar. Bu gelişmeler karşılık olarak ilk endüstrinin kendi şartlarını düzeltmeye fırsat yaratır (4).

Teşebbüsün, daha iyisi bir fabrikanın büyüklüğü (yatay ve dikey istihsal entegrasyonu) dış ekonomilerin en gözle görülür örnekleridir.

Endüstrinin genişliği, kolay ham madde bulunabilmesi imkânları, teknik bilginin yaygınlığı, araştırma ve ıslah hizmetleri, ulaştırma, haberleşme servisleri, muhafaza ve depolama işleri, genel eğitim ve teknik öğretim imkânlarının genişliği v.s. dış ekonomilerin daha geniş bir veçhesini teşkil ederler (5). Bunlar aynı zamanda ekonominin sosyal sabit sermayelerini meydana getirirler. Tek bir firma için doğru olan şey, sabit sermayeler bakımından, bütün bir ekonomi için de doğrudur: Ekonomi ne kadar

(4) Buchanan ve Ellis, a.g.l., s. 279; Rosenstein-Rodan, «Problems of Industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe» Economic Journal, Vo. LIII (1943).

(5) J. H. Adler, «The Fiscal Policy and Monetary Implementation of Development Programs» Ame. Eco. Review, Vol. XLI (1951) Supplement. M. Oluç, «Az Gelişmiş Memleketlere Yabancı Hususî Sermaye Celbindeki Güçlükler» İst. Tic. Oda Mec. Cilt: 69, Sayı: 2 (1953)

büyürse sosyal sabit sermayeden o kadar fazla faydalanılır. Fakat hiç değilse başlangıç zamanlarında ekonominin büyümesi, yani iktisadî gelişme, sosyal sabit sermayelerin mevcudiyetini şart kılar. Geri kalmış memleketler için güçlüklerin düğümlendiği noktalardan biri burasıdır. Biraz evvel saydığımız sosyal sabit sermayeler bu kategorinin belki iktisadî faaliyetlerle doğrudan doğruya veya daha yakından alâkalı olanlarıdır. Fakat bilhassa az gelişmiş memleketler bakımından bunlara bazı ilâvelerde bulunmak gerekir. İnsanların genel hayatlarına, ve dolayısıyla iktisadî faaliyetlerine tesir edecekleri için, barındıkları evleri, çeşitli ihtiyaçlarına tatmin sağlayan ibadethaneleri, müzeleri, tiyatroları, her çeşit ömürlü istihlâk mallarını ayrı bir sermaye malı sınıfı saymak icabeder. Bu izahlarla geri kalmış memleketlerde sermaye terakümünü ve bunu temin edecek olan yatırımların mevzuu ve muhtevalarının neler olması gerekeceği fikrine de varmış oluyoruz. İleri memleketlerde olduğu gibi, yatırımları sadece sabit sermayelere, stoklara ve beynelmilel tediye vasıtaları ihtiyatlarına ilâveler şeklinde düşünmek az gelişmiş memleketler için kifayetsiz kalır. Bu memleketler için yatırım bahis konusu olduğunda bunların yanında biraz evvel üzerinde durduğumuz her iki sınıf sosyal sabit sermaye mallarının arttırılması da meseleye ithal edilmek gerekir. Çünkü bunlar tâbir caizse gelişmenin temelini meydana getireceklerdir.

Az gelişmiş memleketlerin nelere muhtaç olduğunu gördükten sonra yabancı sermayenin temin edebileceği faydalar hakkında daha realist bir görüş sahibi olmamız kolaylaşıyor.

Bir hususî sermaye sahibi bir istikraza yazıldığı veya bir direkt yatırım teşebbüsüne giriştiği zaman, kâr peşinde bir insan olarak, yatırdığı sermayenin veya giriştiği için geri kalmış memlekette refah sağlayacağı, sıhhat şartlarını düzelteceği, bahis konusu memleketin genel olarak hayatı üzerinde iyi veya fena tesir yapıp yapmayacağı meselesiyle alâkalanmaz. Arzulanan refah artması olacak mı, sosyal müessiriyet gelişmesi tahakkuk edecek mi diye kaygılanmak onun işi değildir. Bütün bunlar onun hedefleri dışında olduğu kadar mes'uliyetlerinin de ötesindedir (6). Onun ilgi duyacağı şey, geliri ve sermayesinin emniyetidir.

(6) S. H. Frankel, «The Economic Impact on Underdeveloped Societies - Essay IV: Some Aspects of International Economic Development of Underdeveloped Territories» Essays on International Investment and Social Changes, Oxford, 1953, s. 71.

Hususî sermaye sahibi ne muvazene halinde büyüme ile ne de gelişme ile ilgilidir. Sermayesini işletebilmek için gerekli şartları uygun bulmazsa yatırım yapmaz. Azgelişmiş memleketlerde küçük ve orta boydaki yabancı yatırımların mahdut oluşu herhalde bu hâdise ile alâkalıdır. Dış ekonomilerin gelişmemiş olması muhtemelen yatırımların geniş çaplı oluşuna ve bu yoldan dikey ve yatay entegrasyona ulaşarak dış ekonomilerin yetersizliğini bizzat gidermeye çalışmalarına sebep olmaktadır.

Ekseri geri kalmış memleketlerde müşahede edilen durum bu görüşü destekler mahiyettedir. Dış ekonomilerin başlıca gelişmiş oldukları iki sektöre rastlanır. Bunlar mütaden ihracat için istihsalde bulunan (petrol, maden, plantasyon ziraati) iktisadî sektörle, ithalât işleri ile meşgul ticaret sektörüdür. Bu iki sektörde (ihracat ve ithalât ticareti) dış ekonomiler imalâthaneler, ulaştırma servisleri, devamlı kalifiye ve yarı kalifiye idareci ve kontrol personeli ikmalî şeklinde mevcut olabilmektedir (7).

Sosyal sermaye ve dış ekonomilerin yetersizliği yüzünden yabancı hususî sermaye faaliyetlerini bu an'anevi ihraç endüstrileri ile ticaret sektörlerinde devam ettirme temayülünde bulunmuş ve yerli piyasa için istihsalî arttıracak ziraî ve sınaî gelişme geri kalmıştır. Yerli piyasa için faaliyette bulunmama söylediğimiz faktörlerde olduğu kadar biraz sonra temas edeceğimiz talebin kifayetsizliği ile de yakından alâkalıdır.

III — Az gelişmiş Ekonomilerde Talep Kifayetsizliği ve Yabancı Sermaye:

Muvazeneli bir gelişme olmadığı ve halihazır gelirler çok düşük olduğu için azgelişmiş memleketlerde birçok mahsule yönelebilecek talep yetersizdir. Halbuki hususî yatırımların genel olarak talep şartları ile yakından alâkalı oldukları bilinen birşeydir. Nurkse bu kaidenin hususî milletlerarası yatırımlarda da işlemediği için hiç bir sebep bulunmadığına dikkati çekmektedir (8).

Bir Mısır'lı iktisatçıdan naklen verilen şu bilgiler, üzerinde durduğumuz mesele bakımından, son derece alâka çekicidir (9):

(7) Adler, a.g.m.,

(8) Nurkse, «Some International Aspects of the Problem of Economic Development», Ame. Eco. Review, Vol. XLII (1952).

(9) B. D. Weinryb, «Industrial Development of the Near East» Quarterly Journal of Economics, Vol. LXI (1947), S. 471. Yukarıdaki bilgilerin şu eserden alındığı kaydedilmektedir: Ahmet S. el-Amary, «La Structure Economique de l'Égypte» L'Égypte Contemporaine, Vol. XVIII, n. 166-69 (1937), P. 196.

«Mısır'da, M. Ali Paşa geçen asrın birinci yarısında ve sonra Hıdiv İsmail Paşa sanayî tesisleri kurdular. Ve bu maksatla yabancı sermayenin gelmesini teşvik ettiler. Şeker, iplik, tezyinat eşyası, yünlü mamuller v.s. fabrikaları kuruldu. Fakat sanayiciler elverişli bir piyasa bulamadıkları veya faaliyetleri için kâfi derecede gelişmiş bir ekonomi mevcut olmadığından bunların ekserisi terk edildi. Buna benzer bir akibet, muayyen bir dereceye kadar, Birinci Dünya Savaşı boyunca deniz yollarının kapandığı ve mal talebinin arttığı bir sırada gelişmiş sanayilerin başına geldi. Mütareke ve sulh yapıp eski normal duruma avdet edilince bütün bu endüstrilerde ağır bir kriz başgöstendi ve bunların büyük bir kısmı silinip gitti.»

İster yerli hususî yatırımlar olsun, ister yabancı hususî yatırımlar olsun, yerli piyasa için istihsalde bulunmaya karar verirken piyasanın ne derece gelişmiş olduğuna ve gelişme ihtimallerine bakacaklardır.

Amerikan sermaye yatırımlarının gelişme temayülleri de bu görüşü destekler mahiyettedir. Harp sonrası Amerikan hususî sermaye yatırımları hemen hemen külliye direkt yatırım şeklinde olmuş, bunların % 40 ına yakın kısmı Kanada'da, % 30 u Lâtin Amerika'da, % 15 i Batı Avrupa ve ona bağlı ülkelerde, geriye kalan % 15 i -Yakın Doğu ve Asya dahil- dünyanın geriye kalan kısmında yapılmıştır. Amerikan hususî sermayesi, bu dağılıştan da gösterdiği gibi, geri kalmış bölgelere gitmek ve istihraç sanayileri dışındaki sahalarda yatırım yapmak hususunda çok zayıf bir temayül göstermiştir. Yakın Doğu'daki yatırımların hemen tamamı, Lâtin Amerika'dakilerin ehemmiyetli kısmı petrol yatırımlarıdır. İleride bu gelişmenin bir değişme göstereceğine dair, şimdilik fazla bir belirti de mevcut değildir (10).

Görülüyor ki, gelişme rastgele olursa, bu, gelişme için zararlı olmaktadır. Ekonomi bütün halinde istikrarlı bir büyüme gösterememektedir. Yabancı sermaye kendi halinde istediği gibi faaliyette bulunduğu zaman ekonominin ancak mahdut bir iki sektörü belki gelişebilmektedir. Bu da istenilen birşey değildir. Bundan dolayı, az gelişmiş memleketlerde kalkınma için bilhassa yabancı hususî sermayeden fazla birşey beklenemeyeceği kanaatindeyiz. Bilindiği gibi, yabancı sermaye ne sosyal sabit sermaye yatırımları ile ne de ekonominin muvazene halinde gelişmesiyle alâkalan-

(10) C. Wolf, Jr. ve S. C. Sufirin, «Capital Formation and Foreign Investment in Underdeveloped Areas» Syracuse University Press, New York, 1955, s. 53.

maz. Ancak bu iki hâdise herhangi bir şekilde hal yoluna girmeye başlarsa ondan sonra harekete geçip faydalı yatırımlarda bulunması bahis konusu olabilir.

IV — Azgelişmiş Memleketlerin Faydalanabilecekleri Yabancı Sermaye Nevileri

Bir memlekete dışarıdan başlıca üç şekilde sermaye gelebilir: 1 - Hibe ve yardımlar, 2 - Milletlerarası müesseselerle hükûmetlerden alınan istikrazlar, 3 - Hususî ferdî yatırımlar.

1 - **Hibe ve yatırımlar:** Azgelişmiş memleketlerde sür'atli bir iktisadî ilerleme sosyal sermaye yatırımlarını gerektirir. Bu türlü yatırımlar iktisadî gelişmenin temelini hazırlarlar. Sanayileşme bu temel üzerinde yükselir. Bu işin başarılması azgelişmiş memleketlerin kendi ödevleridir. Bunun için gerekli sermayeler büyük ölçüde memleketin kendi tasarruf gücü ile yaratılmalıdır. Bu konu üzerinde çalışan bir Birleşmiş Milletler Müttehassıslar Heyeti bu maksat için elde bulunması gereken sermayelerin borçlanma yolu ile temin edilemeyeceği kanaatindedir. Aynı heyet bu sermayeler bir kere temin edilip yatırılmaya başlanınca bunu takiben istikrazların da hususî ferdî sermayelerin de daha kolaylıkla bulunabileceğine kanidir (11).

Azgelişmiş memleketlerin kendi kaynakları ile yetinilecek olursa gelişme çok yavaş olacaktır. Bu heyete göre burada birşey yardımcı olabilir: Zengin memleketlerin fakir memleketlere hibe mahiyetinde yapacakları yardımlar. Heyet sür'atli bir iktisadî gelişme için yardımcı olacak yıllık meblâğı üç milyar dolar hesaplamıştır. Heyet bu meblâğın fazla sayılamıyacağına da dikkati çekiyor ve bunun A. B.D., Kanada, Avusturalya ve Batı Avrupa memleketlerinin bir arada millî gelirlerinin % 1 inden az olduğunu belirtiyor (Yıl: 1951) (12). O günden bugüne kaydedilen gelişmeler neticesinde bu nisbetin daha da küçüldüğü muhakkaktır.

Heyet aynı zamanda şu hâdiseye de işaret ediyor: Harbin sona ermesinden hemen biraz sonra başlayan A.B.D. yardımlarının çok büyük bir kısmı zenginlik sırasında Kuzey Amerika ile Avustural-asya memleketlerinin hemen arkasından gelen Avrupa memleketlerine yapılmıştır. Bu memleketlerin bu gibi yardımlara olan

(11) U. N., «Measures for the Economic Development of Underdeveloped Countries», New York, 1951, s. 84.

(12) U. N., a.g.e., s. 84.

ihtiyaçları daha o zamanlar (1951) sonuna varmıştı. Müttehassısların kanaatine, o yıllarda Avrupa'ya yapılan yardımların bir kısmını tutacak meblâğda bir yardım, geri kalmış memleketlere yapılacak olursa, istenilen hedefe kolaylıkla varılabilecektir (13).

2 - Milletlerarası müessese ve hükûmetlerden alınan istikrazlar : Bir hükûmetin doğrudan doğruya diğer bir hükûmetten yahut hükûmet kontrolü altındaki bir müesseseden aldığı borçlar bu kategoriye girer. Milletlerarası müesseselerden temin edilen sermayeler de buraya dahildir. Meselâ, Türk Hükûmetinin A.B.D. Hükûmetinden yahut A.B.D. İhracat - İthalât Bankasından alacağı istikrazlarla Dünya Bankasından elde edeceği paralar bu nevidendir.

Bu türlü borçlanmalar kaideten uzun vâdelidir. Ve mukabilinde bir faiz ödenmesini gerektirirler. Bunların geri kalmış memleketlere faydalı olabilmesi için bazı şartlara uygun olmaları gerekir. Siyasî ve iktisadî nüfuz temini yahut iktisadî olmıyan herhangi bir maksadın gerçekleştirilmesiyle ilgili olmamalıdır. Milletlerarası sermaye hareketleri tarihinde iktisadî sâiklerle hiçbir alâkası bulunmıyan pek çok istikraz hâdiselerine rastlanır (14). Alçak faizli olmalıdırlar. Gerçekleştirilmesinde kullanılacak projelerin netice vermeye başlaması için geçmesi gereken zamanla ilgili olarak yeter derecede uzun vâdeli olmalıdırlar. İhtiyaçlara cevap verecek şekilde geniş hacimli ve devamlı tabiatte olmalıdırlar.

Bu gibi meblâğların en iyi kullanılma yerlerinden biri yatırım projelerinin dış ödeme vasıtası gerektiren kısımlarının finansmanı olabilir. Makine ve teçhizat ile sair gerekli malzemenin satın alınması, projelerin kurulup çalışmasında kullanılan yabancı personel hizmet kazançlarının bir kısmının ödenmesi gibi . Bu nevi istikraz meblâğları mutlaka iktisadî gelişme ameliyesi içinde yeri olan direkt veya endirekt iktisadî faydalar yaratacak projeler için kullanılmalıdır. Ancak bu suretledir ki kendilerini amorti etmede kullanılacak istihsal fazlalarının tahakkuku mümkün olabilir. Enerji tesisleri kurulması, limanlar inşası veya ıslahı gibi işler bu meyanda zikredilebilir. Bunlar gerek mahiyetleri ve gerekse fonksiyonları itibariyle hibe tipi sermayelerle hususî ferdî sermayeler

(13) U. N. a.g.e., s. 85.

(14) Sermaye hareketlerinin siyasî maksatlarla nasıl kullanılmış olduğunu ve Balkanlar'da oynamış olduğu rolü şu makalede görmek mümkündür: M. Lamer, «Die Wandlungen der ausleandischen Kapitalanlagen auf dem Balkan» Weltwirtschaftliches Archiv, Bd. 48, 1938.

arasında yer almaktadırlar denilebilir. Şimdiye kadar söylediklerimizle bu gibi istikraz meblâğlarının meselâ okul yapmada yahut doğrudan doğruya piyasa için istihsalde bulunacak bir fabrika, meselâ bir şeker fabrikası, kurmada kullanılamıyacağını söylemek istemiyoruz. Pekâlâ kullanılabilir. Yalnız belirtmek istediğimiz bunun pek doğru olmayacağıdır. Fabrika inşası için mutlaka yabancı sermaye bulunması gerekiyorsa, bunu hususî ferdî sermayelerle başarmak, okul ve üniversite açmak içinse, mümkün olursa, hibe yolundan istifade etmek daha uygun olur. Ancak çok düşük faizle ve çok uzun vâdelerle temin edilebildikleri takdirde son zikrettiğimiz (okul inşası v.s. gibi) maksatlar için de kullanılabilirler.

Bugün mevcut millî ve milletlerarası müesseselerin ikraz politikaları da bu yolda gelişmektedir.

3 - Hususî ferdî yatırımlar : Bunları hususî şahıslarla irili ufaklı bütün korporasyonların yatırımlarını içine alır. Başlıca iki çeşide ayrılırlar: Direkt yatırımlar (müteşebbis yatırımları) ve istikraz tipi yatırımlar (portfolio yatırımlar).

Direkt yatırımlar yatırımcının mülkiyet, kontrol ve idarede önemli bir hisseye sahip olduğu yatırımlardır. Bunlara teşebbüs tipinde yatırımlar da denebilir (15). Direkt yatırımlarda mülkiyet, kontrol ve idareye iştirâk nisbetinde risk de yatırımcıya ait olur. Bunların % 100 olması halinde risk de tamamen ona aittir. Bu vaziyette yatırımcı ile yatırım mevzuu arasında hiç birşey veya kimse mevcut değildir. Yatırımcının başarısı da başarısızlığı da kendi eseri olacaktır. Yatırımın direkt olma hususiyeti buradan gelmektedir.

İstikraz tipi, endirekt, yatırımlar mülkiyet, kontrol ve idarede yatırımcıya hiç yer vermiyen veya pek cüz'i bir pay veren yatırımlardır. Sermaye sahipleri bu nevi yatırımları yabancı hükümet veya hususî teşebbüslerin hisse senetleriyle tahvillerini satın almak yahut bunlarla doğrudan doğruya mukavele ile bağlanmak suretiyle yaparlar. Hisse senetlerine yatırım yapma halinde saydığımız hususlarda bir dereceye kadar pay sahibi olması mümkündür. Burada bu iştirakin en önemli olduğu yer, mülkiyete ortaklıktır. Kontrol ve idareye iştirak fiiliyatta imkânsızdır. Diğer çeşit yatırımlarda bunların üçü de külliye mevcut değildir.

(15) A. Maffry, «Direct Versus Portfolio Investment in the Balance of Payments» Ame. Eco. Review, Vol. XLIV (1954 Supplement); Remer, «Foreign Investment in China» New York, 1933

Bu yatırım tipinde yatırımcı ile yatırım mevzuu arasında başka şeyler veya kimseler yer alır. Birçok hallerde yatırımcı yatırım mevzuunun ne olacağı ile de ilgilenmez. Yatırımın gidişi ile ve neticeleri ile alâkalanmaz. Risk ve başarı başkalarına aittir. O yalnız alacağı faizi ve muayyen bir zaman içinde yatırdığı sermayenin kendine iadesini düşünür.

Hemen belirtelim ki, 1930 lardan sonra bu ikinci tip istikrazlar ehemmiyetlerini çok kaybetmişlerdir (16). Portfolio yatırımların yaygın ve hâkim oldukları devir 1930 dan evvelki zamanlardır. Meselâ, A.B.D. yatırımları 1919 - 1930 arasında 8,3 milyar dolar portfolio, 3,3 milyar dolar direkt yatırımdan terekküp ediyordu (17).

V — Az gelişmiş Memleketler ve Muhtelif Tipte Sermayelerin faydalı ve Mahzurlu Tarafları:

Direkt yatırımlarla endirekt yatırımlar arasındaki fark bunların mülkiyet; kontrol ve idarede yatırımcıya temin ettikleri iştirak paylarının farklı olmasından ibaret değildir. Geri kalmış memleketler için bunların temin edeceği neticeler de farklıdır. Diğer bir fark da bunları harekete getiren motiflerdir.

Bir sermaye sahibini yatırıma sevkeden genel saik hiç şüphesiz kâr elde etme ümididir. Bu direkt yatırımlar için de endirekt yatırımlar için de doğrudur. Ve bilhassa endirekt yatırımlarda âşikâr ve yegâne faktördür. Direkt yatırımlarda durum bu kadar açıkça belli değildir. Demek istediğimiz daha açık olarak şudur: Bu tip yatırımlarda kâr hedefine giden yol bir değil, fakat birkaç tanedir. Portfolio yatırımlarda faiz veya temettü elde etmek gelir temininin tek yolu ve şeklidir. Buna mukabil direkt yatırımları harekete getiren sâikler çeşitli olabilir: Halihazır ham madde kaynaklarını muhafaza etmek ve geliştirmek, yeni ham madde kaynakları kazanma, tutulmuş piyasaları korumak veya yeni piyasalar edinmek, gümrük duvarlarını içeriden aşmak, başka yerlerdeki ucuz işgücünden faydalanmak, ve bazı hallerde vergilerin ağırlığından kurtulmak misal olarak sayılabilir. Listeyi şu gibi sâik-

(16) İkinci Dünya Harbinden sonra A.B.D. sermaye piyasasında çok az memleketin hükümet tahvilleri satışa çıkarılmıştır. Bunlar arasında İsrail hükümet bonolarının başarı elde etmesi iktisadî olmaktan çok hissî sebeplerle alâkalıdır. Maffry, a.g.m.

(17) Maffry, a.g.m.

lerle uzatanlar da vardır (18): Yabancı sermaye sahipleri yerli borçluların iyi niyetlerine ve yeri teşebbüslerin habiliyetlerine fazla güven gösteremiyor olabilirler. Yatırımcı memleketlerde ortalama yatırımcıların kafasında teşebbüs tipinden gayri her türlü yatırım şeklinin kontrolü ve ekipmanları yabancılara terketmek demek olacağı şeklinde bir peşin fikir bulunabilir. Direkt yatırım yatırımcı için kontrol imkânını mahfuz tutacağı gibi, ehil personeli, en yeni teknik bilgiyi birlikte götüreceğinden onu bazı problemlerden kurtarır.

İki yatırım tipi arasındaki sâik farklılıklarını gördükten sonra bunların mahiyetleri icabı az gelişmiş memleketler için ne bakımdan faydalı veya mahzurlu olduklarını inceleyebiliriz.

1 — **İstikraz tipi yatırımların fayda ve mahzurları:** İstikraz yolu ile temin edilen sermayeler geri kalmış memleketlerde, faiz ödemek ve muayyen bir zaman içinde geri vermek şartı ile, istedikleri gibi kullanabilecekleri fonlar temin ederler. Borcu alan memleket veya kimse bunları istediği işte, istediği memleketten ihracat yapmakta kullanabilir. Borçlu serbestiye sahiptir. Yalnız A.B.D. İhracat - İthalât Bankası kredileri söylediklerimize istisna teşkil eder.

Alacaklının borçlu memleketin iktisadî politikası ve genel olarak iktisadî hayatı üzerinde tesir icra edebilmesi ihtimâli yoktur (19).

Bu tip borçlanmaların bu iki taraflarına karşılık şu mahzurları vardır: İki harp arası devresinde görüldüğü gibi, Portfolyo yatırımlar konjonktür dalgalanmalarına karşı çok hassastırlar. Bu yüzden bilhassa buhran zamanlarında büyük kararsızlıklar gösterirler. Âniden kesilmeler borçlu memleketleri çok güç durumlarda bırakabilir. Alçak konjonktür zamanlarında gerek ana sermaye gerekse bunlar üzerinden sabit bir hadle gelişen faizlerin ödenmesi hakikî bir problem olabilir. Tediye muvazenesi ve dolayısıyla memleketin genel iktisadî hayatı üzerinde büyük zorluklara sebep olurlar. Borçları temsil eden senetlerin kolayca alınıp satılabilecekleri oldukça teşkilâtlanmış bir sermaye piyasasının mevcudiyetini gerektirirler. Pek çok geri kalmış memleketlerde

(18) Yuan-Li Wu, «International Capital Movement and the Development of Poor Countries» *Economic Journal*, cVI. 56 (1946).

(19) Böyle bir ihtimalin bu tip borçlanmalar için de bahis konusu olabileceğini düşünöenler de vardır. Bak: Yuan-Li Wu, a.g.m.,

böyle bir piyasanın varlığı için daha çok zaman geçmesi gerekir. Nihayet 1939 lara kadar kaşılaşılan hâdiseler bu tip yatırımlar için A.B.D. sermayedarlarındaki arzuyu esaslı surette yok etmiştir.

2 — **Direkt yardımların fayda ve mahzurları:** Direkt yatırımlar eksediya nakdî ve aynî olmak üzere iki kısımdan teşekkül ederler. Aynî kısım, veya aynî yatırımlar, makine, malzeme yedek parça, ham madde gibi maddî mallarla, patent hakları, teknik bilgi v.s. şeklindeki gayri maddî mallardan meydana gelir (20). Bir yatırım ne kadar büyük ve bunun içinde aynî yatırım nisbeti ne kadar küçük olursa teşebbüsün başlangıçta getirmekte olduğu nakdî sermaye o kadar büyük olur. Bu nakdî sermaye yabancı parası ise bunun hiç değilse bir kısmına yatırımın yapılmakta olduğu memleket tasarruf edebilecektir. Böylece görülüyor ki direkt yatırımın da faydalarından biri döviz kaynağı olmaktır. Yatırımların büyüklüğü ve genişliği arttıkça geri kalmış memleketler için bir nakdî sermaye kaynağı haline gelebilir (21).

Direkt yatırımların ikinci faydası, teknik bilgiyi, geliştirilmiş istihsal ve satış metodlarını, Patent haklarını beraberinde getirmesidir. Başka bir şekilde kolayca elde edilemeyecek bu iktisadî metalar bu yoldan az gelişmiş memleketlerin tasarrufları altına girer.

Direkt yatırımlar teşebbüs ve müteşebbisin ne olduğu ve rolü hakkında az gelişmiş memleketlere faydalı örnekler verirler.

Bu tip yatırımlarda risk yatırımcının üzerindedir. Hatalarından kendisi sorumludur. Tasarruf sahiplerinin ısrarlı bir inatla uzun vâdeli yatırım projelerinden kaçındıkları ve tasarrufların israf edildikleri geri kalmış memleketlerde göze alınamıyan riske bir sahip çıkması iki bakımdan önemlidir. Bir defa riskli görüldüğü için kimsenin yanaşmadığı bir sahada bir yatırım yapılmaktadır. Diğer taraftan bu girişme tasarruf sahipleri üzerinde yatırım yapmak heves ve cesaretini artıracak bir tesir yaratabilir (22).

Direkt yatırım halinde, borçlu memleketin bunlar için ödeyeceği sabit bir masraf bahis konusu olmamaktadır. Müteşebbis muvaffak olursa kâr eder, aksi halde ziyarı kendisi yüklenir. Bu

(20) O.E.E.C. «Private United States Investment in Europe and the Overseas Territories» Paris. 1954. S. 39.

(21) O.E.E.C., a.g.e., s. 31.

(22) J. M. Hunter, «Long-Term Foreign Investment and Underdeveloped Countries» Journal of Political Economy, Vol. LXI (1953).

yüzden alçak konjonktür devrelerinde bu nevi yatırımlardan dolayı tediye muvazenesi üzerinde zararlı tesir doğmaz. Böyle zamanlarda yabancı yatırım kazançları da ekonominin bütünü içinde mevcut şartların tesiri altında azalacağından istikraz tipi borçlanmada olduğu gibi transfer güçlükleri ile karşılaşılmaz. Bu çeşit yatırımlar bir sermaye piyasasının mevcudiyetini de gerektirmezler. Direkt yatırımlar ekseri hallerde bu faydaların hepsini bir arada haiz olurlar. Hunter, bunu ifade etmek üzere, meselâ, Brezilya'ya Ford Motor Co. nin bir milyonluk bir yatırım yapması ile aynı miktar sermayenin Brezilyal Hükûmetine New York sermaye piyasasınca verilmesi halinde elde edilecek faydalardan çok daha fazla faydalar doğacağını söylemektedir (23).

Tetkik ettiğimiz faydaların yanında direkt yatırımlar bazı hallerde mahzurlar da doğurabilirler. Yıllık kazançlar olduğundan fazla gösterilmek suretiyle dışarıya transfer edilecek paylar kabartılır. Bu şişirilmiş paylar içinde bir kısım yerli sermayenin dışarıya kaçırılmasında çalışılabilir. Yine bunun gibi, yatırımın aynı kısmı olduğundan fazla değerlendirilir ve bir zaman sonra yerli sermayenin firarına vasıta olabilir. Birikmiş kârların ve topyekûn yatırımın yerlilere satılıp tasfiye edilmesiyle beklenmedik zamanlarda memleketi terk ihtimali bir başka mahzur doğurur. Yerli hükûmet bu gibi hallerde gerekli dövizi temin edecek halde olmayabilir. Bunun içindir ki bu üç nevi mahzuru daha başlangıçta gözönünde tutan bazı memleketler sermayeleri geldikleri zaman kontrole tâbi tutar, kârların ve ana sermayelerin dışarıya geri götürülmesini zaman ve diğer hususlar bakımından kayıtlara bağlar.

Geri kalmış memleketler için direkt yatırımlar bakımından bir diğer mahzur derpiş edilmektedir. Bu yabancı sermaye sahiplerinin direkt yatırımlar yolu ile memleketin iktisadî ve siyasî hayatında nüfuz sahibi hâle gelme ihtimalleridir (24).

Bu türlü yatırımların son olarak bahsedeceğimiz bir mahzuru daha vardır. Ve belki bu mahzur şimdiye kadar zikredilenlerin daha önemlidir. Bütün hususî teşebbüserin kâr saiki ile hareket edeceğini tesbit etmiştik. Ve yine hususî yatırımların talep şartları ile çok alâkalı olduğuna dikkati çekmiştik. Bu iki vâkıanın ışığı altında yabancı hususî yatırımların gittikleri her yerde nasıl bir yön takip edeceklerini daha iyi tayin edebiliriz. Bunlar öyle istih-

(23) Hunter, a.g.m.

(24) Yuan-Li Wu, a.g.m.

sal sahalarında faaliyet göstereceklerdir ki, mahsulleri için piyasa derdi olmayacaktır. Mahallî piyasa küçük ve mahdutsa ve hariçte piyasa bulmak kolay değilse şartları bu olan bir memlekete yabancı sermaye uğramıyacaktır. Haricî pazarlar hazırsa sermaye gelecek ve bu pazarlar için istihsalde bulunacaktır. Bu defa yine mahallî piyasa için faaliyet gösteremeyecektir. Ancak yerli piyasanın kâfi büyüklükte olduğu hallerde bu piyasa için çalışacaktır. Şüphesiz, yerli piyasayı kâfi görmediği hallerde, dış piyasalar için çalışmak yabancı sermayeye bir kabahat olarak yüklenemez. O haklı olarak kendi kârı peşindedir.

Şöyle bir memleket tasavvur edelim: Elde ettiği pamuğu dışarıya satıyor. Sonra da dışarıdan pamuklu kumaş alıyor. Pamukları ham halde alan ve sonra aynı memlekete kumaş halinde satan bir sanayici sermayedar büyük bir ihtimalle o memlekete gidip ucuz ücretli işçi ile pamuk istihsal etmeyi bir dokuma fabrikası kurmaya tercih edecektir. Ve piyasa kendisine göre ne kadar küçük olursa bu o kadar böyle olacaktır. Daha baştan itibaren o piyasa için mahallinde faaliyet gösterecek daha ucuz fiyatlı mal arz edip piyasanın genişleme v.s. ihtimalleri ile meşgul olmayacaktır. Ve belki ancak rakiplerin ortaya çıkması ile bu sahaya dayanmak zorunu hissedecektir. Böyle bir durumda hususî yatırımcının davranışı kendisi için doğru ve haklı olsa bile, bu durum geri kalmış memleket için arzulanır olmaktan uzaktır. Geri kalmış memleket için asıl ideal durumu misal bize açıkça gösterir.

Bunun gibi, sinema salonları açmak lüks eşya ve benzeri mallar için fabrika kurmak ferdî müteşebbis açısından tam mânâsıyla hesaplı ve kârlı işler olabilir. Fakat aynı şeyler kâr transferleri için Merkez Bankasına müracaat edilecek memlekete kat'iyen lüzumsuz ve zararlıdır.

Yabancı sermayelerin direkt yatırımlar dolayısıyla piyasa ile alâkalı bir mahzurlarından daha bahsedilebilir. Yabancı teşebbüsler, biraz evvel bahsettiklerimizin aksine, şartları müsait gördükleri yerlerde ve zamanlarda piyasanın tamamına hâkim olmağa çalışabilirler. Burada iki durum birbirinden ayrılmalıdır. Yabancı teşebbüs veya teşebbüsler aynı piyasa için faaliyete hazırlanan yeni yerli teşebbüslerin vücut bulmasına mani olsalardı bu o kadar zararlı sayılmıyabilir. Bu takdirde niyet halindeki yeni teşebbüsler faaliyetlerini başka piyasalar için çalışan sahalara kaydırabilirler. Ama yabancı teşebbüsler aynı piyasa için faaliyette bulunmakta olan yerli teşebbüslerin sahneden çekilmelerine se-

bep olacak bir vaziyet alırlarsa durum başka olur. Yabancı sermayenin bu şekilde inhisarcı vaziyete geçmesi çok daha zararlı ve tehlikeli olabilir.

Bütün bu mahzurlar bize yabancı yatırımların bir kontrol ve kayda tâbi olmaksızın kendi hallerine serbest bırakılmalarının doğru olmayacağını göstermektedir. Bunun içindir ki, yabancı sermayenin faaliyetlerine her memlekette derece derece az veya çok kayıtlar konulmuştur.

Geri kalmış memleketler için iş bu kadarla da bitmemektedir, yahut bitmemelidir. Buralarda iktisadî gelişme hâdisesine sadece bir malî mesele gözü ile bakılmamalıdır. İktisadî kalkınma bunlar için bir iktisadî organizasyon, bir plânlama meselesidir (25).

Az gelişmiş memleketlerde gelişme hâdisesi başlatılmadan evvel cevaplandırılmaları gereken hayatî önemi haiz sorular vardır (26):

1 — Yatırımlar, diğer sahalarda devam ettirilecek iktisadî gelişmenin «gıda, ham madde ve dış tediye vasıtaları» temelini hazırlamak üzere, herşeyden evvel ziraate mi yönelecek? yoksa,

2 — Gelişmesi sonradan ziraî gelişme imkânlarını genişleteceği ve fazla köylü nüfusa istihdam temin edeceği için öncelik sanayî yatırımlarına mı verilecektir?

3 — Ve eğer endüstri yatırımlarına öncelik verilecekse, yatırımlar evvelâ istihlâk malı istihsal eden hafif sanayilere mi yoksa sermaye malı istihsal eden ağır sanayilere mi olacaktır?

4 — Elde mevcut imkân ve kaynaklar yapılması icabeden işlere göre ekonominin muhtelif sektörleri arasında, aynı sektörün talî sektörleri içinde, nasıl taksim edilecektir, ekonominin hangi sektörleri ne derecede ve hangi sür'atle gelişeceklerdir? ↘

Bütün bu sorulara en uygun cevapları verecek ve bu cevaplara uygun politikaları tayin edecek otorite Devletten başkası olamaz. Kaynakları en yerinde ve en faydalı surette seferber ederek, varılacak neticeler hakkında daha sağlam ve belirli bir vaziyete sahip olunarak bir iktisadî gelişmeye ulaşmak ancak bu yoldan

(25) N. Dobb, «Some Aspects of Economic Development - Three Lectures»

(26) Dobb, a.g.e., s. 49. Delhi, 1951, s. 37.

mümkün olabilir. Bu suretle aynı zamanda zaman, emek ve kaynak israfının da önüne geçilmiş olacaktır (27).

Yabancı sermaye yatırımlarının kendiliklerinden böyle bir sanayileşme programına uymaları ekseriya bir tesadüf olabilir. Halbuki gelişme programları içinde hususî yerli sermaye gibi yabancı sermayenin de belli bir yeri olacaksa bu tesadüfe bırakılamaz. Yeri ve ne yapacağı bilinen bir yabancı sermayenin faydaları rastgele gelen sermayelerin faydalarından daha fazla olabilir. Bu söylediklerimiz yabancı sermayeler için şartların müsaitleşeceği şeklinde tefsir edilemez. Zira böyle bir vaziyette yabancı sermaye piyasa vaziyeti daha emin, hakları daha garantili, menfaatleri ile mükellefiyetleri hakkında daha sarıh bilgilere sahip olacaktır. Çünkü bunlar gelişme programları hazırlanırken âmme otoriteleri tarafından enine boyuna incelenip sağlam esaslara bağlanacaktır.

↓ Netice olarak sözlerimizi Japon iktisadî gelişmesine ait bazı müşahedelerle bitirmek istiyoruz (28): «...Bir memleketin tabii kaynakları ne kadar fakir, nüfus tazyiki ne kadar ağır, kültürel mukavemet ne kadar kuvvetli, arzulanan gelişme temposu ne kadar sür'atli olursa yabancı sermayeye duyulacak ihtiyaç o kadar büyük olur, denir. Fakat şu bir vâkıdır ki, Japonya ilerlemesi için büyük miktarda yabancı sermaye kullanmamıştır... Japonya reel sermaye terakümünde yabancı sermayeye dayanmadan iktisadî kalkınmasını başarmış fakir bir memleketti... Japonya'nın bu kadar az yabancı sermaye ile inkişafa muvaffak olabilmesinin ana sebepleri şunlar olarak gözükmektedir: Bir defa alınan yabancı sermayeler gayet dikkatli ve müessir bir şekilde kullanıldı. Sonra da millî sermaye potansiyellerinden çok dikkatli, tesirli ve zerresi âtıl bırakılmayacak ve israf edilmeyecek şekilde faydalandı. Bütün gelişme projesi bu iki tedbire dayandı. Ve bu ameliyenin elde ettiği başarı adigeçen tedbirleri teşviki ve onlara bağlı kalmayı sağladı. Bu tedbirlerin en önemli tarafı tediye muvazenesi, sermaye mallarının ithali ve yabancı sermaye akımının karakteri ile

(27) Bu hususta daha geniş bir tartışma için bak.: T. Balogh, «Some Theoretical Problems of Post-war Foreign Investment Policy» Oxford Economic Papers, No. 7 (1945); «Not on the Deliberate Industrialisation for Higher Income» Economic Journal, Vol. 57 (1947); K. Mendelbaum, «The Industrialisation of Backward Areas» Institute of Statistics, Monograph No. 2, 2 nd. Ed. Oxford, 1955.

(28) E. P. Ruebens, «Foreign Capital in Economic Development: A case-study of Japan» Modernization Programs in Relation to Human Resources and Population, Milbank Memorial Fund, New York, 1950, s. 105-116.

alâkalıdır. Gelişme sırasında ortaya çıkan ticaret açıkları istihlâk malları ithalâtında müsamahakâr bir politika takip olunmasından dolayı olmamıştır. Devamlı tediye muvazenesi açıkları, hakikatte, bizzat endüstrileşmenin icaplarından doğmuştur... Japon sermaye malları ithalinin karakter ve zaman bakımından hususiyetleri ne yaptığını bilir bir idarenin yükü ne kadar azaltabileceğini ve net faydaları ne kadar çoğaltabileceğini ortaya koyar. Sermaye malları ithalâtının sebep olduğu yük Japonya'da şu suretle asgariye indirilmiştir: a) Mümkün olan her yerde ağır sermaye tekâsüfünden kaçınılmıştır. Bu iş bazı endüstrilerde teknolojik ikameler yolu ile, ve bazan diğer endüstrilerin kuruluşunu tehir etmek veya bundan tamamen vaz geçmek suretiyle başarılmıştır. b) Nisbeten kısa zamanda «olgunlaşma» haline gelen endüstrilere önem verilmiş ve olgunlaşma işinde hükûmetin öncülüğünden faydalanılmıştır. c) İhracat endüstrileri üzerinde ısrar edilmiştir. Diğer taraftan Japonlar sermaye mallarını ithal suretiyle elde etmeyi kabul etmişlerdir. Kalkınmanın ilk devrelerinde bütün bütün yabancı ekipmanlara dayanmayı, pahalı, muhtemelen fazla müsmir olmayacak ve olgunlaşmaları zaman alacak yerli sermaye malları endüstrileri yaratmak suretiyle bertaraf etmeye teşebbüs etmişlerdir. Bundan başka, demiryolculuk, gemicilik ve liman ıslahı işlerinde gelişmenin çok yavaş olmasına ve ağır sermaye masraflarını gerektirmesine rağmen, daha pek erkenden ulaştırma imkânlarını geliştirme işine girişmekle gelişmede takip edilmesi gereken sıranın icaplarını kabul etmiş ve yerine getirmişlerdir...»